

Svend Auken

Det politiske system og gennemførelsen af det indre marked

Planen for det indre marked stiller nye krav til det politiske system. Danmark er godt rustet over for disse krav, men der er alligevel behov for ændringer i det politiske system. Koordinationen og ikke mindst den politiske ledelse af europapolitikken skal forbedres. Organisationsdeltagelsen skal indrettes på et stigende sagsantal, og kontakten og informationen til Europaparlamentet skal udbygges. Og endelig må partierne forholde sig til en stigende tværnational politisering af europapolitikken. Det nuværende EF-samarbejde er præget af et demokratisk »underskud«, som ikke alene kan udfyldes af institutionelle ændringer. Først når grundlæggende menneskelige spørgsmål som fred, arbejde, miljø og social retfærdighed kommer til at stå i forgrunden, vil den folkelige interesse – der er en forudsætning for demokratiet – blive vakt.

Lanceringen af planen for det indre marked har skabt en dynamik i EF-samarbejdet, som vi ikke har kendt siden begyndelsen af 1960'erne, og som ingen troede mulig for bare fem år siden. Finansieringsreformen og de betydeligt forøgede midler til strukturfondene var nødvendige forudsætninger, men det er planen for det indre marked, der har sat fokus på Europa og igangsat den udvikling af EF-samarbejdet, vi oplever for øjeblikket. En udvikling, som bliver understøttet af flere forhold – heriblandt ikke mindst den sikkerhedspolitiske afspænding i Europa og opbruddet i de østeuropæiske samfund.

Bag EF's dannelse lå en erkendelse af, at »eurokraterne« måtte alliere sig med nogle transnationale økonomiske interesser, der havde nøgleinteresser i de mest tøvende lande. Resultatet blev en heldig koalition mellem europabevægelsen, fransk landbrug og vesttysk industri. Konstruktionen med det indre marked er en tilsvarende alliance mellem et udbredt ønske om europæisk selvstændighed, en socialistisk formand for EF-Kommissionen og London's City. Strategien blev fastlagt i efteråret 1984, da Jacques Delors med Mitterrands Strasbourg-tale fra 24. maj i lommen besluttede sig til at bruge Margaret Thatchers memorandum fra juni 1984 om fjernelse af tekniske handelshindringer og skabelse af et fælles marked for finansielle ydelser. Thatcher accepterede institutionelle ændringer, for at den britiske finanskapital kunne få fordel af den friere konkurrence.

På grund af dette forlig og på grund af manglende opmærksomhed blandt andet fra dansk socialdemokratisk side blev for eksempel den sociale dimension underprioriteret ved EF-pakken. Vi sikrede miljøgarantien, men det var en fejl, at vi ikke pressede på for at få den sociale dimension og en aktiv miljøpolitik stærkere placeret. Enstemmighedskravet i Ministerrådet, når det gælder ansattes rettigheder og interesser (artikel 100A), og når det gælder en aktiv miljøpolitik (artikel 130S), har været en hemsko for en progressiv politik. Kravet har i flere tilfælde

Svend Auken

Det politiske system og gennemførelsen af det indre marked

Planen for det indre marked stiller nye krav til det politiske system. Danmark er godt rustet over for disse krav, men der er alligevel behov for ændringer i det politiske system. Koordinationen og ikke mindst den politiske ledelse af europapolitikken skal forbedres. Organisationsdeltagelsen skal indrettes på et stigende sagsantal, og kontakten og informationen til Europaparlamentet skal udbygges. Og endelig må partierne forholde sig til en stigende tværnational politisering af europapolitikken. Det nuværende EF-samarbejde er præget af et demokratisk »underskud«, som ikke alene kan udfyldes af institutionelle ændringer. Først når grundlæggende menneskelige spørgsmål som fred, arbejde, miljø og social retfærdighed kommer til at stå i forgrunden, vil den folkelige interesse – der er en forudsætning for demokratiet – blive vakt.

Lanceringen af planen for det indre marked har skabt en dynamik i EF-samarbejdet, som vi ikke har kendt siden begyndelsen af 1960'erne, og som ingen troede mulig for bare fem år siden. Finansieringsreformen og de betydeligt forøgede midler til strukturfondene var nødvendige forudsætninger, men det er planen for det indre marked, der har sat fokus på Europa og igangsat den udvikling af EF-samarbejdet, vi oplever for øjeblikket. En udvikling, som bliver understøttet af flere forhold – heriblandt ikke mindst den sikkerhedspolitiske afspænding i Europa og opbruddet i de østeuropæiske samfund.

Bag EF's dannelse lå en erkendelse af, at »eurokraterne« måtte alliere sig med nogle transnationale økonomiske interesser, der havde nøgleinteresser i de mest tøvende lande. Resultatet blev en heldig koalition mellem europabevægelsen, fransk landbrug og vesttysk industri. Konstruktionen med det indre marked er en tilsvarende alliance mellem et udbredt ønske om europæisk selvstændighed, en socialistisk formand for EF-Kommissionen og London's City. Strategien blev fastlagt i efteråret 1984, da Jacques Delors med Mitterrands Strasbourg-tale fra 24. maj i lommen besluttede sig til at bruge Margaret Thatchers memorandum fra juni 1984 om fjernelse af tekniske handelshindringer og skabelse af et fælles marked for finansielle ydelser. Thatcher accepterede institutionelle ændringer, for at den britiske finanskapital kunne få fordel af den friere konkurrence.

På grund af dette forlig og på grund af manglende opmærksomhed blandt andet fra dansk socialdemokratisk side blev for eksempel den sociale dimension underprioriteret ved EF-pakken. Vi sikrede miljøgarantien, men det var en fejl, at vi ikke pressede på for at få den sociale dimension og en aktiv miljøpolitik stærkere placeret. Enstemmighedskravet i Ministerrådet, når det gælder ansattes rettigheder og interesser (artikel 100A), og når det gælder en aktiv miljøpolitik (artikel 130S), har været en hemsko for en progressiv politik. Kravet har i flere tilfælde

medført, at enkelte konservative regeringer har blokeret for et ønske hos et stort flertal af lande om forbedringer på disse områder.

Det indre marked er i virkeligheden en realisering af Fællesskabets oprindelige idé. Men der er idag en beslutningsvilje i de europæiske lande, som går langt videre, og som betyder, at vi i disse år for første gang siden Rom-traktatens underskrivelse oplever vigtige substansmæssige ændringer i EF-samarbejdet. Tidligere tiders tomme fraser om for eksempel regeringskonferencer og valutaunionen er idag ikklædt noget ganske konkret. Den franske præsident Mitterrands udtalelser i denne sommer om, at den økonomiske og monetære union kan gennemføres med 11 eller 10 lande, hvis Storbritannien og andre ikke vil være med, kan i den forbindelse godt gå hen og blive en realitet.

Den øgede dynamik i hele EF-samarbejdet betyder, at vi skal være langt tidligere ude, hvis vore synspunkter skal have nogen indflydelse på beslutningerne. Den udbredte anvendelse af flertalsafgørelser med gennemførelsen af den Europæiske Fælles Akt er et synligt pres i den retning. I denne sammenhæng er det vigtigt for en dansker at huske, at den ny akse i europæisk politik bliver Bonn-Paris-Madrid, og at Danmark naturligvis har en interesse i at knytte sig til som et nordisk toppunkt. Vi har meget at byde på, og vi kan glæde os over, at socialdemokraterne vinder stærkt frem i Forbundsrepublikken, og at der er socialdemokratiske regeringer både i Frankrig og Spanien.

Gennemførelsen af det indre marked og af de EF-politikker, som følger i kølvandet af beslutningen om det indre marked, er en kæmpe udfordring for Danmark – ingen tvivl om det. Det har været katalysator i Socialdemokratiets arbejde med en ny dansk erhvervspolitik, med den sociale dimension af EF-samarbejdet og med planen »Gang i 90'erne«. Vi skal dog ikke overdrive konsekvenserne af det indre marked og de deraf følgende krav og gevinster for det danske samfund. Det gælder for det første på det økonomiske område, hvor der i forhold til Cecchini-rapporten og lignende profetier er grund til at mane til forsigtig optimisme. De danske økonomiske problemer skal fortsat primært løses i Danmark.

Men det gælder også i forhold til det politiske system, hvor vi i en række henseender slet ikke er så dårligt rustede over for flere internationale beslutninger og tværnationale løsninger. Danmark har som en lille nation i mange år været vant til at operere tværs over grænser, og den danske pragmatisme og forhandlings-evne passer godt til et internationalt samarbejde af EF's karakter. Vi står altså ikke over for så radikale ændringer af det politiske system, som man undertiden kan få en fornemmelse af. På dette område er kravene til forandringer større i de fleste andre EF-lande. Alligevel oplever vi i disse år en tilpasning til et mere internationalt beslutningsmiljø – både i centraladministrationen, hos organisationerne, i Folketinget og i et vist omfang blandt partierne. Denne tilpasning er nødvendig, og især er det nødvendigt at styrke den folkevalgte del af det politiske system.

Styrkelse af den politiske ledelse

På regeringsniveau er der behov for en ændret tilgang til den europæiske udvikling. I mange år har vi i høj grad søgt at lægge os i baghjulet af et eller flere af de store lande så længe som muligt. Denne strategi har i overraskende mange til-

fælde sikret danske synspunkter. I de tilfælde, hvor det ikke har været muligt, har strategien i et vist omfang tvunget os til at gå på kompromis, da det er forbundet med store omkostninger for et lille medlemsland at stå isoleret på et meget sent tidspunkt i beslutningsprocessen.

Denne arbejdsmetode er ikke længere i Danmarks interesse – hvis den nogensinde har været det. Og metoden er især ikke velegnet i en tid, hvor EF-samarbejdet er overordentligt beslutningsdueligt – både når det gælder antallet og rækkevidden af beslutningerne. Vi skal med et lidt forslidt udtryk i langt højere grad være på forkant med udviklingen. Vi skal i god tid analysere situationen, fastlægge vore positioner og skaffe allierede blandt og i de andre lande.

Danmark – og de danske politiske partier – må tidligere med i idéudviklingen omkring udviklingen i Europa. Det kræver en tværpolitisk debat, og til det brug er der i høj grad behov for, at regeringen fremlægger grundige og aktuelle analyser, som kan tjene som debatgrundlag. Et eksempel på et åbenbart behov er udviklingen på det økonomiske og monetære område. Her er der fremlagt en plan, Delors-planen, som i sin helhed er utrolig vidtrækkende. Den drøftes mellem regeringerne, og de første beslutninger tages formentlig allerede i indeværende år. Uenighed mellem toneangivende EF-lande kan udskyde de afgørende beslutninger nogle år, men det er ikke tilfredsstillende, at Danmark lægger sig i ly af uenigheden og ikke forbereder sig på valg, som vil komme. På dette område kunne vi lære en del af Norge, som gennem flere år i offentlige redegørelser har beskæftiget sig mere dybtgående med udenrigspolitiske problemstillinger. I det særlige sikkerhedspolitiske udvalg i Folketinget har vi her på det seneste – med ganske pæn succes – forsøgt noget lignende.

En dansk europapolitik kræver en mere synlig og aktiv tilstedeværelse i de europæiske hovedstæder. Som et led i en ændret tilgang til den europæiske udvikling må vi derfor opprioritere den diplomatiske tilstedeværelse i de europæiske lande, og det gælder især i forhold til det nye beslutningsfelt: Bonn-Paris-Madrid. Denne satsning skal ske uden, at en dansk provinsionalisme afløses af en tilsvarende EF-provinsionalisme. Udviklingen af EF må i høj grad have en international profil – i forhold til EFTA-landene, Østeuropa og hele den øvrige verden.

Det koordinationsystem, som regering og centraladministration indførte ved indmeldelsen i EF, har langt hen ad vejen fungeret ganske effektivt og ganske smidigt. Ressortministerierne medvirker i stort omfang, og en betydelig del af embedsmændene er direkte eller indirekte berørt af EF-samarbejdet. Det er således vigtigt, at sagsbehandlere på alle niveauer tænker internationalt, og her er der stadig et stort udækket behov. Uddannelserne skal gøres mere internationale – Socialdemokratiet har blandt andet foreslået obligatoriske udenlandsophold i studietiden, men også i ministerierne skal personalepolitikken indrettes på et mere internationalt miljø.

I takt med at EF-sagerne er vokset i antal, og i takt med at flere og flere indenrigspolitiske beslutninger berøres af EF-aspektet, er der dog flere eksempler på, at pendulet er svunget så meget over mod ressortministerierne, at der er behov for en opstramning af Udenrigsministeriets koordinerende funktion. Storebæltssagen er et af de mere markante eksempler. Koordinationsbehovet er især tydeligt

på det politiske niveau, hvor det er helt centralt, at ledelsen af markedspolitikken bliver styrket.

Mere intensiv organisationsdeltagelse

I Danmark er der tradition for en tæt inddragelse af organisationerne i den politiske proces. Det gælder især erhvervs- og arbejdsmarkedsorganisationerne, der har den fornødne politiske styrke og faglige ekspertise til en aktiv deltagelse. Det er en god tradition, som har været en styrke for det brede demokrati, sikret rigtige og holdbare løsninger og medvirket til en stabil samfundsudvikling.

I de fleste øvrige EF-medlemslande og på EF-niveau er organisationerne ikke systematisk inddraget på samme tætte måde i den politiske proces, selv om det begynder at ske i et vist omfang – især i komitéerne under EF-Kommissionen (organisationerne er inddraget i det Økonomiske og Sociale Udvalg – ØSU, men det er et af de mindre betydningsfulde EF-organer). Til gengæld har EF-beslutningerne en teknokratisk form, som gør, at organisationer – og især erhvervsvirksomheder – står ganske stærkt i forhold til de folkevalgte forsamlinger.

I Danmark er organisationerne tæt inddraget i den nationale tilrettelæggelse af EF-politikken på de centrale dele af erhvervs- og arbejdsmarkedsområdet. For eksempel er LO og Arbejderbevægelsens Erhvervsråd placeret direkte i flere af centraladministrationens koordinerende specialudvalg. Det gælder således specialudvalgene vedrørende tekniske handelshindringer, arbejdsmarked og sociale spørgsmål, transport, offentlige indkøb, tjenesteydelser og etablering samt de såkaldte §2-udvalg vedrørende landbrug og fiskeri. Og høringen af organisationerne på andre politikområder bliver stadig mere intensiv.

Den systematiske og tætte kontakt – som er ukendt i alle øvrige EF-lande – er en styrke for både organisationer og måske især for centraladministrationen. I takt med, at EF-politikken bevæger sig ind på flere og flere områder, er der derfor grund til at overveje en udvidelse af organisationsdeltagelsen til flere specialudvalg. Men det kræver, at organisationerne kan bidrage til de mere tekniske sider af beslutningerne, idet kontakten ellers bør gå via de politiske partier og de folkevalgte organer – Folketing og Europaparlament.

Forandringer i Folketingets arbejdsform

I forbindelse med gennemførelsen af den Europæiske Fælles Akt var vi meget opmærksomme på, at intensiteten og karakteren af EF-sagerne ville ændre sig. Der ville blive flere sager, EF ville komme i berøring med flere og flere sagområder, og især nye afstemningsregler ville kræve en hurtigere dansk stillingtagen til de politiske spørgsmål. Konsekvensen af disse overvejelser blev, at der blev indført nogle nye procedurer omkring Folketinget og Markedsudvalget, som skulle sikre, at den parlamentariske kontrol med EF-politikken blev bevaret. Det er langt hen lykkedes at bevare kontrollen, men erfaringerne viser, at der er behov for forbedringer på flere områder.

En af nyskabelserne er, at der halvårligt – på baggrund af en oversigt over formandsskabets forventede arbejdsprogram for direktiver – udvælges et mindre antal direktiver, som gøres til genstand for behandling i Folketinget svarende til før-

stebehandling af lovforslag. I folketingssamlingen 1987-88 var der 13 sådan debatter, og i folketingssamlingen 1988-89 var der seks. Hovedformålet med folketingsbehandlingen er at skabe offentlighed og interesse om centrale EF-sager samt at give nogle første principielle meldinger fra partierne. Erfaringerne blandede og generelt ikke de bedste. Forslagene er tekniske, og det er i for høj grad kommet til at præge redegørelserne fra regeringen og dermed også debatten i folketingssalen. Af den grund viser pressen en næsten ubetydelig interesse for debatterne. Debatterne i folketingssalen om særligt udvalgte EF-forslag må fortsætte, men det er vigtigt, at de principielle og mere generelle linjer får en mere fremtrædende plads, hvis de skal have nogen nytte.

Det er dog vigtigt, at Folketinget på centrale områder kommer langt tidligere ind. Ofte er diskussionerne om de principielle og overordnede retningslinjer overstået længe før, vi når til det konkrete direktivforslag fra Kommissionen. Derfor bør traditionen med generelle EF-debatter bevares.

En anden nyskabelse er, at dagsordenerne til ministerrådsmøderne er færdig og udsendes i så god tid, at der altid er mulighed for to behandlinger i Folketingets Markedsudvalg. En førstebehandling mere end en uge før det pågældende ministerrådsmøde, og en anden- og sidstebehandling umiddelbart før ministerrådsmødet. Førstebehandlingen giver mulighed for at fastlægge nogle principielle danske synspunkter, således at regeringens repræsentant i COREPER (Comité de Représentants Permanents) på det sidste og vigtige tirsdagsmøde uger før ministerrådsmødet har mulighed for at forbedre den danske forhandlingsposition. Proceduren har hidtil kun været anvendt i fem til seks tilfælde, men det er et godt princip, som i vidt omfang må udstrækkes til flere EF-sager (adskillige sager er på Ministerrådets dagsorden flere gange, og det giver naturligvis mulighed for flere behandlinger i Markedsudvalget). Vi må frem til at alle sager i Markedsudvalget får mulighed for mindst to behandlinger.

En tredje nyskabelse er en større kontakt mellem Folketinget og Europaparlamentet. Vi var meget opmærksomme på Europaparlamentets øgede beføjelser i sager, der efter den Europæiske Fælles Akt skal behandles efter den nye »samarbejdsprocedure« – her kan Ministerrådet kun med énstemmighed fravige Europaparlamentets ændringsforslag, når de er støttet af Kommissionen, og vi var derfor interesseret i at styrke kontakten og informationen mellem Folketing og Europaparlament. Det har ikke været en hel let proces, men på det seneste er det lykkedes at udnytte samspillet. Det var i sagen om begrænsning af udstødningsgassen fra mindre biler, hvor alle lande var interesseret i et EF-initiativ, men hvor Danmark og enkelte andre lande ønskede strengere krav, end flertallet var villig til at acceptere. På socialdemokratisk initiativ fik Danmark – via Markedsudvalget – fremmet sine synspunkter om strengere krav gennem et samarbejde med Europaparlamentets miljøudvalg (især med den vesttyske socialdemokratiske formand). Det er en metode, som i betydelig udstrækning vil kunne anvendes i de tilfælde, hvor der er bred politisk enighed i Danmark, og hvor Europaparlamentet er mere progressivt end flertallet af regeringer.

I Folketinget har Markedsudvalget naturligvis en helt central rolle. Den bør bevares. Det er her regeringen får sit forhandlingsmandat, og det er her den efter-

følgende kontrol foregår. Siden 1983-ordningen – med blandt andet stenografiske referater – har den mandatgivende funktion fungeret upåklageligt. Det sikrer, at regeringen har den fornødne politiske opbakning i forhandlingerne, og at Danmark derfor er blandt de aller hurtigste til at implementere EF-reglerne i den nationale lovgivning. Denne fordel overstiger langt de – oftest overdrevne – bindinger, det giver på den danske manøvreduktighed i EF. En mere aktiv europapolitik, hvor vi tidligt gennem grundige analyser og en tværpolitisk debat fastlægger en dansk strategi, vil yderligere reducere ulemperne.

Det har fra tid til anden været foreslået at nedlægge Markedsudvalget og overlade EF-sagsbehandlingen til Folketingets øvrige sagsudvalg. Det sker med henvisning til det stigende sagsantal og til EF-politikens stigende integration med den nationale politik. Men det er en dårlig idé. Folketinget har på samme måde som regeringen behov for en koordinerende enhed med særlig EF-ekspertise. Det er vigtigt at inddrage andre folketingsudvalg, og det sker da også idag, hvor Markedsudvalget ofte hører sagsudvalgene – mest formaliseret i forhold til Miljøudvalget. Erfaringerne er dog blandede, og skal denne kontakt udvides, bør det derfor i høj grad ske på partimæssig basis.

Politisering af EF-politikken

Debatten om EF's fremtidige udvikling mellem Storbritanniens konservative premierminister Margaret Thatcher og EF-Kommissionens socialistiske formand Jacques Delors er et synligt bevis på, at indenrigspolitikken bevæger sig ind på den europæiske scene. I spørgsmålet, om det fælles marked skal være en gigantisk ultraliberal model, eller om markedet skal modsvares af en fælles europæisk regulering, deler opfattelserne sig primært efter politisk-ideologiske og ikke efter nationale skel.

Den primære politiske kampplads – også EF- og europapolitikken – vil blive i nationalstaterne. Men i takt med den tværnationale politisering øges betydningen af samarbejdet mellem partier og interesseorganisationer på tværs af landegrænserne. Partierne arbejder naturligvis tæt sammen i Europaparlamentet og i Folketinget. Men også uden for dette forum udbygges samarbejdet kraftigt i disse år. Socialdemokratiet har således taget de første skridt til et tæt og formaliseret samarbejde med de øvrige socialdemokratiske og socialistiske partier i hele Europa.

I november 1988 mødtes de socialdemokratiske partiledere fra Europa i Berlin. Mødet var historisk, fordi det var første gang, at partilederne fra både EF- og EFTA-lande samledes, men især fordi mødets fornemme fremmøde var et vidnesbyrd om, hvor stor interessen er overalt i Europa for et udbygget samarbejde på tværs af grænserne. Mødet har resulteret i et intensivt politisk og organisatorisk arbejde med det formål at skabe rammerne for et tæt og formaliseret samarbejde mellem alle socialdemokratiske og socialistiske partier i Europa.

EFTA-landenes socialdemokratiske partier er tilknyttet, og det er hensigten, at de skal deltage på lige fod i alle diskussioner og debatter – dog uden stemmeret i de specifikke EF-sager. Arbejdet ledes af den hollandske partiformand Wim Kok, og tidligt i 1990 forventes samarbejdsmonsteret at være på plads. Forumet

vil få sit udgangspunkt i »Konføderationen af socialdemokratiske og socialistiske partier i EF«, der allerede er blevet væsentlig styrket gennem et stærkere sekretariat, og i regelmæssige »topmøder«, hvor partilederne deltager. Et tæt samarbejde mellem det vesttyske SPD, det hollandske PvdA og det danske Socialdemokrati har været drivende i denne proces.

En demokratisk dimension

På trods af de tilpasninger, der kan laves i det danske politiske system, er det nuværende EF-samarbejde præget af et betydeligt demokratisk »underskud«. I alle de europæiske nyordninger er der en markant ringe deltagelse fra EF-borgerne. Der er i høj grad tale om integration på »scient.pol.-niveau«. Der er noget ironisk i, at Østeuropa er igang med at nedbryde »ekspertstyret« til fordel for demokratiske institutioner samtidig med, at en stadig større del af politikken i Vesteuropa fastlægges i det ekspertdominerede EF-samarbejde.

Jeg tror derfor, at en af de væsentligste diskussioner de nærmeste år kommer til at omhandle den demokratiske dimension af EF-samarbejdet. Europaparlamentet kan ikke alene udfylde den demokratiske rolle i EF. I hvert fald ikke så længe nationalstaterne er den vigtigste internationale aktør – og det vil de være i al overskuelig fremtid. Men jeg tror, at demokratiet kan få bedre vilkår i et nyt samspil mellem de nationale parlamenter og Europaparlamentet. De nationale parlamenter har en rolle som informationsformidlere og som skabere af de politiske rammer – samt som deltagere i detaljen på vigtige områder. Europaparlamentet kan så deltage i detaljerne på de øvrige områder. I den sammenhæng er det bemærkelsesværdigt, at langt de fleste parlamenter i 1980'erne har nedsat udvalg til behandling af EF-spørgsmål, således at kun Grækenland og Luxembourg i dag er uden særlige EF-udvalg.

Der kan ligeledes være behov for at styrke Europaparlamentet i forhold til Kommissionen – og ikke i forhold til Ministerrådet og dermed de nationale parlamenter. Kommissionen er for øjeblikket en utrolig stærk magtfaktor med meget ringe demokratisk kontrol. Kommissionen er indbegrebet af teknokratisme. Det var en idé at overveje at nedbryde Kommissionens administrative beføjelser, når der drejer sig om kontrollen med trufne beslutninger. Nye uafhængige kontrolinstanser kunne udmærket stå under Europaparlamentets auspecier og dermed bidrage til en betydelig bedre demokratisk kontrol, end tilfældet er i dag.

Bedre folkelig – demokratisk – kontrol afhænger imidlertid ikke alene af institutionelle ændringer, men også – og måske især – af en ændret dagsorden i EF-samarbejdet. Først når grundlæggende menneskelige spørgsmål om fred, arbejde, miljø og social retfærdighed kommer til at stå i forgrunden, vil den folkelige interesse – der er en forudsætning for demokratiet – blive vakt.